

*Opening academisch jaar 2018-2019, Universiteit voor Humanistiek
Vorming in het onderwijs: over wensen en grenzen
Column door: prof.dr. Wiel Veugelers, hoogleraar Educatie
Uitgesproken op 3 september 2018*

Moet het onderwijs zich wel bezig houden met vorming?

Onderwijs vormt altijd leerlingen. Vorming is geen gestroomlijnd productieproces maar vorming probeert wel de identiteitsontwikkeling van leerlingen te beïnvloeden. Over doelen en aanpak van vorming kan verschillend worden gedacht. En die verschillen zijn er ook in theorie, beleid en praktijk.

Vorming gebeurt vaak impliciet door de regels, normen en verwachtingen in en om het onderwijs. In de onderwijssociologie wordt dit het 'verborgen leerplan' genoemd. Deze impliciete vorming is vaak sterk gericht op aanpassing: volgzaam zijn en je goed gedragen. Maar vorming is gelukkig veelal ook gericht op zelfstandigheidsontwikkeling: het nemen van verantwoordelijkheid, voor jezelf opkomen, kritisch denken. Verantwoordelijkheid nemen voor je eigen leven, denken en handelen; autonomie-ontwikkeling noemen we dat. Een derde element van vorming is de relatie met anderen, met de samenleving: de sociale kant van het mens-zijn en het met elkaar samenleven; sociale betrokkenheid.

De verhouding tussen en het samengaan van aanpassing, autonomie en sociale betrokkenheid vormt de kern van vorming. Sommigen, vooral vanuit tradities, leggen de nadruk op aanpassing. Anderen vanuit een meer liberale visie op autonomie. De sociale oriëntatie kan sterk verschillen in invulling: van een meer psychologische empathie en betrokkenheid tot een meer op rechtvaardigheid gerichte sociale houding, op een meer democratische en inclusieve samenleving.

Vanuit een humanistisch perspectief op vorming is met name de balans tussen autonomie en sociale betrokkenheid van belang. Denk aan het motto van het Humanistisch Verbond: 'zelf denken en samen leven'. Te veel autonomie creëert wat college Kunneman heeft genoemd dikke ego's. Te weinig autonomie zorgt voor te veel aanpassing.

Het sociale kan behoudend zijn en op de eigen gemeenschap zijn gericht, het sociale kan echter ook gericht zijn op maatschappelijke verandering, op een grotere betrokkenheid, gelijkheid en sociale rechtvaardigheid: hier en in de rest van de wereld.

In onderwijs en onderzoek besteedt de leerstoelgroep Educatie aandacht aan vorming: aan het samengaan van morele, levensbeschouwelijke, maatschappelijke en politieke vorming van jongeren. Aan het verbinden van hun persoonlijke ontwikkeling en maatschappelijke vorming.

Onlangs hebben wij op verzoek van het Europees Parlement een onderzoek uitgevoerd naar 'Teaching Common Values', naar waarden als democratie en tolerantie in beleid en praktijk van het onderwijs in alle 28 lidstaten van de Europese Unie. Wij deden het onderzoek samen met onderzoekers in alle EU-lidstaten. Uit het onderzoek bleek dat er in veel landen niet alleen een kloof is tussen beleid en praktijk, maar ook in het beleid zelf: een kloof tussen algemene uitgangspunten en concrete maatregelen en aanwijzingen voor het curriculum. De idealen werden niet of onvoldoende vertaald naar concreet beleid. En in de praktijk besteden veel scholen vrij weinig

expliciet aandacht aan vorming. Nederland was een duidelijk voorbeeld van beide kloven: tussen idealen en maatregelen in het beleid, en tussen beleid en praktijk.

Ik hoop dat door recente initiatieven van de overheid, met name ook van minister Slob, beide kloven worden verkleind. Medewerkers van de leerstoelgroep Educatie werken in allerlei rollen mee aan het verbeteren van beleid en praktijk, door advisering over de wetgeving die in voorbereiding is, aan de praktijkuitwerkingen van burgerschapsvorming in het kader van curriculum.nu, en in ons onderzoek.

Vorming heeft niet alleen de aandacht in Nederland. Wereldwijd is er een herwaardering van de vormende taak van het onderwijs. Met zeven Europese universiteiten werkt de Universiteit voor Humanistiek samen in het Erasmus strategisch partnerschap 'Education for Democratic Intercultural Citizenship' (EDIC). We werken aan gezamenlijke curriculum ontwikkeling en aan studentenuitwisseling, en aan het versterken van aandacht in het hoger onderwijs voor democratie, intercultureel samenleven en een kritisch engagement, met name in educatieve opleidingen.

Vorige week was ik gastspreker op een Internationale conferentie over '*values education*', waardenonderwijs, aan de Islamitische Muria Kudus Universiteit in Indonesië. De rector van deze universiteit, Prof. dr. Suparno, gaf in zijn opening aan dat het onderwijs zich moeten richten op het bevorderen van een open-mind en het waarderen van diversiteit. De rector ging zelfs zover door te stellen dat onderwijzen het belangrijkste vak ter wereld is; docenten leveren een grote bijdrage aan het vormen van mensen, van de toekomstige dragers van de samenleving. Ik vind dit een uitdagende stellingname en het sluit ook mooi aan bij de uitspraak van de minister op zijn website dat het ministerie van onderwijs het ministerie van de toekomst is.

Als het over vorming gaat dan wordt vaak gewezen op belangrijke tradities, maar bij vorming moeten we juist nadenken over de gewenste ontwikkeling van de samenleving. Niet als een blauwdruk maar wel als een perspectief, een richting. Een richting die we als samenleving gezamenlijk bepalen en waarbinnen ruimte is voor pluraliteit.

Ik ben blij dat vorming weer zo in de belangstelling staat. En dat het steeds meer wordt gezien als een normale taak van het onderwijs en dat vorming niet alleen belangrijk wordt geacht bij incidenten. Vorming vormt het hart van onderwijs.

Het verbinden van autonomie en sociale betrokkenheid is wat mij betreft de kern van vorming. Een vorming die zoveel mogelijk plaats zou moeten vinden in scholen die divers zijn wat betreft sociale klasse, culturele achtergrond en levensbeschouwing. Een inclusieve en democratische samenleving vraagt om inclusiviteit in het onderwijs.

Sinds 2002 werk ik met veel plezier als hoogleraar Educatie en humanistisch vormingsonderwijs aan de Universiteit voor Humanistiek en gelukkig kan ik nog een aantal promovendi begeleiden en het Erasmus programma EDIC coördineren.

Maar ik ben ook blij dat de leerstoelgroep versterkt is met nieuwe medewerkers en een nieuwe hoogleraar Educatie, Doret de Ruyter. Ik geef graag het woord aan Doret.